

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Cernean Iurie

doctorand, Școala doctorală Științe Juridice USM,
Republica Moldova

PROTECȚIA DREPTULUI PERSOANEI LA JUDECAREA ÎN TERMEN REZONABIL A CAUZEI

Rezumat: *Articolul cuprinde o analiză a dreptului persoanei la judecarea cauzei în termen rezonabil, urmărindu-se elucidare conținutului acestui drept, cadrul juridic național ce-l garantează, mecanismul juridic ce permite protecția acestuia în caz de vătămare de către autorități. Ca urmare, autorul subliniază necesitatea operării unor modificări și completări importante în legislația națională din domeniu.*

Cuvinte-cheie: *accesul la justiție, drept, termen rezonabil, dreptul la judecarea în termen rezonabil, răspunderea patrimonială a statului.*

În cadrul statului de drept contemporan *accesul liber la justiție* este de neconceput fără recunoașterea *dreptului persoanei la judecarea în termen rezonabil a cauzei*. Acest moment îl regăsim consacrat expres în art. 6§1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [1] și insistent promovat de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa [2, p. 12].

Astfel, potrivit art. 6§1 din Convenție: „Orice persoană are dreptul de a-i fi examinată cauza în mod echitabil, public și într-un *termen rezonabil*, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.”

În pofida faptului că *Legea Fundamentală a Republicii Moldova* [3] nu prevede nimic în acest sens, legislația procesuală națională conține totuși reglementări exprese, după cum urmează:

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [4]: art. 4 – „Sarcinile procedurii civile constau în judecarea justă, *în termen rezonabil*, a cauzelor de

apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice și asociațiilor lor, (...)”.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova [5]: art. 20 – „(1) Urmărirea penală și judecarea cauzelor penale se face în *termene rezonabile*. (...) (4) Respectarea *termenului rezonabil* la urmărirea penală se asigură de către procuror, iar la judecarea cazului – de către instanța respectivă”.

Codul contravențional a Republicii Moldova [6]: art. 381 alin. (2) – „Orice persoană are dreptul la examinarea și la soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în *termen rezonabil*, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care să acționeze în conformitate cu prezentul cod”.

Codul administrativ al Republicii Moldova [7]: art. 38 alin. (2) – „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil, în *termen rezonabil*, de către o instanță de judecată independentă, imparțială și instituită prin lege. În acest scop, instanța de judecată este obligată să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a procesului.”

Analizând prevederile legale citate, constatăm că *soluționarea în termen rezonabil a cauzei judiciare* este formulată ca un *drept al persoanei* doar în legea procesuală contravențională și administrativă, în timp ce în materia procesual civilă aceasta este reglementată ca o sarcină a procesului civil, iar în materia procesual penală – ca o condiție a acestuia (o obligație în sarcina procurorului și a judecătorului).

Evident, acest moment nu trebuie interpretat ca o nerecunoaștere a dreptului în cauză în ultimele două domenii. Din contra, legiuitorul îl consacră într-o formă indirectă, accentuând în mod special obligația autorităților de a-l asigura (implicit, a-l respecta). Drept confirmare servește și art. 20 alin. (2) din *Codul de procedură penală al RM* care prevede concret criteriile de apreciere a termenului rezonabil de soluționare a cauzei penale, care sunt: complexitatea cazului; comportamentul participanților la proces; conduita organului de urmărire penală și a instanței de judecată; importanța procesului pentru cel interesat; vârsta de până la 18 ani a victimei. În așa fel, în vederea respectării termenului rezonabil în judecarea cauzei judecătorii sunt obligați să se orienteze de aceste criterii de apreciere. Eventual, ar

fi cazul ca asemenea criterii să fie reglementate expres și în legislația procesual civilă, procesual contravențională și procesual administrativă (toate citate mai sus).

Dincolo de cele menționate, prezintă interes situația în care acest drept este încălcat, altfel spus, când procesul judiciar este tergiversat. Cum ar putea în asemenea cazuri persoana/justițiabilul să-și apere dreptul încălcat? Ce mijloace de apărare statul îi pune la dispoziție?

Soluția poate fi atestată în textul Legii Fundamentale, care consacră, în art. 53, *dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică* ca drept fundamental/constituțional, în următoarea formulă: „(2) Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești”. Din conținutul acestei norme constituționale se poate deduce că în caz de tergiversare a procesului judiciar (acțiune calificată de Constituție ca *eroare*) persoana dispune de *dreptul la despăgubiri* sau *dreptul la repararea prejudiciului* [8, p. 210] ca mijloc distinct de apărare a dreptului său la judecarea în termen rezonabil a cauzei.

Evident, la o primă vedere, este dificil a deduce o astfel de concluzie din textul constituțional citat. Pentru aceasta am apelat la un act normativ distinct – *Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești* nr. 87/2011 [9]. În așa fel, observăm că pentru a garanta respectarea dreptului persoanei la soluționarea în termen rezonabil a cauzei, legiuitorul a adoptat un act normativ distinct, în care reglementează detaliat conținutul și modul de exercitare a dreptului persoanei la repararea prejudiciului cauzat prin tergiversarea judecății.

Potrivit Curții Supreme de Justiție [10], „adoptarea Legii nr. 87/2011 a avut drept scop crearea în Republica Moldova a unui remediu intern eficient de apărare a dreptului la judecarea în termen rezonabil (și a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești – drept ce excede subiectul demersului de față). Este unul din principalele mecanisme interne prin care se tinde la respectarea termenului optim și previzibil de soluționare al procesului. Procedura în baza Legii nr. 87/2011 a fost introdusă ca o consecință a jurisprudenței constante a instanței de

la Strasbourg, care a statuat asupra necesității introducerii unui asemenea mecanism intern.”

Această alegație a instanței supreme explică, în viziunea noastră, atât necesitatea mecanismului în cauză, cât și lipsa în textul constituțional a prevederilor legate de acest subiect. Este clar astfel că necesitatea recunoașterii *dreptului persoanei la despăgubiri pentru tergiversarea procesului judiciar* s-a conturat cu mult mai târziu de data adoptării Constituției (ceea ce și justifică implicit necesitatea operării modificărilor corespunzătoare în textul acesteia).

Propunându-ne să reflectăm asupra legii citate, vom invoca art. 2 al acesteia, care prevede în alin. (1): „Orice persoană fizică sau juridică ce consideră că i-a fost încălcat dreptul la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau dreptul la executarea în termen rezonabil a hotărîrii judecătorești poate adresa în instanța de judecată o cerere de chemare în judecată privind constatarea unei astfel de încălcări și repararea prejudiciului cauzat prin această încălcare, în condițiile stabilite de prezenta lege și de legislația procesuală civilă.”

Din aceste prevederi normative poate fi dedus un moment extrem de important: persoana/justițiabilul beneficiază de dreptul la repararea prejudiciului cauzat de tergiversarea judecării cauzei sale în orice proces judiciar (întrucât legiuitorul nu precizează vreun tip distinct de proces). Sub acest aspect, considerăm necesar a reitera că în textul constituțional (art. 53 alin. (1) din Constituție) răspunderea patrimonială a statului este limitată doar la „prejudiciile cauzate prin erori în procesele penale”.

Chiar dacă la o primă vedere situația dată ar sugera o vădită necorespondere cu norma constituțională – un caz concret de neconstituționalitate a normei legale, totuși mai corect ar fi să recunoaștem că textul constituțional necesită o revizuire în vederea extinderii răspunderii patrimoniale a statului la toate tipurile de procese judiciare, în acord cu standardele conturate în acest sens de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (moment destul de frecvent invocat și argumentat în literatura de specialitate [11, p. 397]).

Pe de altă parte, ar fi binevenit să atragem atenția că, în esență, răspunderea patrimonială care îi revine statului în asemenea situații, chiar dacă după natura sa

juridică este o răspundere civilă, totuși, nu este reglementată în principala lege civilă a statului (în art. 2007 din *Codul civil al Republicii Moldova* [12]).

Din punctul nostru de vedere, ar fi fost cu mult mai rațional ca în loc de elaborarea unei legi distincte în materie (Legea nr. 87/2011), să fi fost operate modificările/completările de rigoare în *Codul civil al RM*, întrucât anume această lege reprezintă sediul juridic principal al instituției răspunderii patrimoniale a statului. Un argument în plus în acest sens servește și faptul că Legea nr. 87/2011 nu conține norme juridice materiale distincte, care să nu poată fi integrate în textul *Codului civil*.

Pornind de la cele menționate, considerăm că, în acord cu normele de tehnică legislativă, este recomandabilă unificarea regimului răspunderii patrimoniale a statului pentru erorile/acțiunile ilegale cauzatoare de prejudicii admise în procesele judiciare, prin integrarea temeiurilor juridice de survenire a acesteia într-un singur act normativ – Codul civil, în vederea evitării dispersării normelor juridice ce formează o singură instituție juridică și asigurării eficienței normative a acesteia.

Același lucru poate fi spus și referitor la normele juridice procesuale conținute de legea citată. În cea mai mare parte, observăm că acestea practic dublează unele norme conținute în *Codul de procedură civilă al RM*, ceea ce în lumina regulilor de tehnică legislativă reprezintă grave deficiențe juridice ce necesită a fi remediate.

Desigur, pot fi atestate și unele excepții în acest sens, cum ar fi:

- concretizarea procedurii judiciare în care poate fi înaintată și examinată cererea – procedura civilă (art. 2 alin. (1) din Legea nr. 87/2011);
- termenul de examinare a cererii de chemare în judecată – cel mult 3 luni de la depunerea sa (art. 4 alin. (4) din Legea nr. 87/2011);
- organul care reprezintă statul în instanță de judecată pe această categorie de cauze – Ministerul Justiției (art. 2 alin. (7) din Legea nr. 87/2011);
- momentul în care pot fi depuse asemenea cereri de chemare în judecată (art. 3 alin. (2) și (3) din Legea nr. 87/2011);
- obligația prezentării Ministerului Justiției a unui raport motivat privind modul de respectare a termenului rezonabil ca parte a procesului probațiunii (art. 4 alin. (2) și (3) din Legea nr. 87/2011);

– sarcina probațiunii ce revine ambelor părți (art. 4 alin. (1) din Legea nr. 87/2011).

Dat fiind numărul mic de norme procesuale originale conținute în Legea citată (nereglementate în alte acte normative), putem spune că și sub acest aspect decade necesitatea reglementării instituției analizate printr-o lege specială. În acest caz, cu mult mai logică și binevenită ar fi fost includerea în cuprinsul *Codului de procedură civilă al RM* a unui capitol distinct care să reglementeze particularitățile procedurii de examinare a cererii de chemare în judecată cu privire la apărarea dreptului persoanei la judecarea în termen rezonabil a cauzei.

În același context, considerăm a fi obligatorie completarea *Codului de procedură civilă al RM* cu norme care să reglementeze, la fel ca și *Codul de procedură penală al RM*, criteriile de apreciere a termenului rezonabil ce trebuie respectat de către instanțe în activitatea lor.

În legătură cu acest moment, atragem atenție la faptul că art. 2 alin. (6) din Legea nr. 87/2011 prevede: „Mărimea reparației prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești se stabilește de instanța de judecată în fiecare caz în parte, în funcție de circumstanțele cauzei în cadrul căreia a fost comisă încălcarea, precum și de pretențiile invocate de reclamant, de complexitatea cauzei, de comportamentul reclamantului, de conduita organului de urmărire penală, a instanței de judecată și a autorităților relevante, de durata încălcării și de importanța procesului pentru reclamant.”

Pe marginea acestei dispoziții, avem cel puțin două obiecții:

– în primul rând, interesant este că asemenea criterii pentru stabilirea mărimii reparațiilor prejudiciilor cauzate nici legea civilă nu conține, legiuitorul fiind foarte atent în acest sens;

– în al doilea rând, criteriile indicate în norma citată mai mult se aseamănă cu criteriile de apreciere a termenului rezonabil reglementate în art. 20 alin. (2) din *Codul de procedură penală al RM* citat mai sus (complexitatea cazului; comportamentul participanților la proces; conduita organului de urmărire penală și

a instanței de judecată; importanța procesului pentru cel interesat; vârsta de până la 18 ani a victimei).

Evident, criteriile similare pot fi atestate și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (Josan, § 18, Mazepa, § 42, Holomiov, § 137), și anume:

– *complexitatea cauzei*, care se apreciază de asemenea după caz și individual. Drept exemple pot constitui - complexitatea obiectului acțiunii civile sau substanța acuzațiilor penale, necesitatea unui volum probatoriu, expertize, numărul de martori sau părți în proces, ori elemente de extraneitate, existența altor proceduri paralele etc.;

– *comportamentul părților* care include aprecierea comportamentului reclamantului și a autorităților. Se va aprecia bona/mala fides a tuturor părților implicate în proces, inclusiv existența unor întârzieri inexplicabile, amânări neîntemeiate, consecutivitatea ședințelor, planificarea unei ordini a ședințelor cu pauze îndelungate etc.;

– *miza (interesul) pentru reclamant* relevă importanța sau scopul pentru persoana care pretinde violarea dreptului său la un termen nerezonabil.

În opinia noastră, criteriile de stabilire a mărimii reparațiilor prejudiciului cauzat nu trebuie confundate cu criteriile de apreciere a termenului rezonabil, întrucât acestea sunt lucruri absolut diferite. Din punctul dat de vedere, considerăm că norma analizată, pornind de la confuzia pe care o conține, nu trebuie să rămână în vigoare, fiind pasibilă de abrogare în întregime.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că unele repere de stabilire a mărimii reparațiilor prejudiciului (satisfacții echitabile) sunt totuși necesare pentru orientarea judecătorilor, dar acestea trebuie să fie reflectate expres în legea civilă – ca sediu juridic principal al răspunderii civile delictuale.

Generalizând asupra subiectului analizat, conchidem că la nivel național într-adevăr justițiabilii trebuie să fie protejați de tergiversările nejustificate și ilegale ale proceselor judiciare, care de cele mai multe ori sunt cauzatoare de prejudicii. Statul trebuie în acest sens să fie răspunzător patrimonial pentru asemenea prejudicii întrucât asigurarea accesului liber la justiție și garantarea dreptului la un proces echitabil pentru fiecare justițiabil reprezintă obligații asumate atât la nivel

constituțional, cât și european (prin ratificarea Convenției Europene a Drepturilor Omului). Pentru onorarea eficientă a acestor obligații este necesar însă un mecanism juridic clar, previzibil și ușor de aplicat pentru orice persoană ce se consideră vătămată în dreptul său la judecarea în termen rezonabil a cauzei.

References:

1. *Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298- XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
2. Belu Magdo M.-L. *Aspecte din jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului privind liberul acces la justiție*. În: Drepturile omului, 2012, nr. 12 (p. 12-19).
3. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 255 din 22.11.2018. MO 467-479/14.12.18).
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. Republicat în Monitorul Oficial nr. 285-294 din 03.08.2018 (modificat prin Legea nr. 13 din 12.03.2021, MO96-99/09.04.21).
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. Republicat în Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013 (modificat prin Legea nr. 10 din 12.02.2021, MO108-110/30.04.21).
6. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în Monitorul Oficial nr. 78-84 din 17.03.2017 (modificat prin Legea nr. 59 din 22.04.21, MO122-128/21.05.21).
7. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial Nr. 309-320 din 17.08.2018 (modificat prin Legea nr. 13 din 12.03.21, MO96-99/09.04.21).
8. Cernean Iu., Costachi Gh. *Spre o teorie a drepturilor persoanei vătămate de autoritățile publice*. În: Scientific Collection «InterConf», (67): with the Proceedings of the 4 th International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (July 19- 20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021 (p. 207-220).
9. *Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești* nr. 87 din 21.04.2011. În: Monitorul Oficial nr. 107-109 din 01.07.2011 (moificată prin Legea nr.96 din 03.05.2012 MO nr.135-141/443 din 06.07.2012).

10. *Recomandarea Curții Supreme de Justiție nr. 6 privind satisfacția echitabilă*. [URL]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=21.
11. Cozma D. *Răspunderea judecătorului în România și Republica Moldova: Monografie*. Chișinău : S. n., 2019 (Tipogr. "Print- Caro") (488 p.)
12. *Codul civil al Republicii Moldova*, nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 467-479 (modificat prin Legea nr. 205 din 26.11.20, MO360-371/25.12.20).